SEMINAR VA AMALIY MASHG‘ULOTLARNI DIDAKTIK LOYIHALASH VA SAMARALI TASHKIL ETISHNING METODIK ASOSLARI

Boboqulova Saodat Ismoilovna
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
Osiyo Xalqaro Universiteti
+998996504914

Annotatsiya: Ushbu maqolada seminar va amaliy mashg‘ulotlarni didaktik loyihalash, ularni mazmunan va metodik jihatdan samarali tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Maqolada mashg‘ulot maqsadini aniq belgilash, talabalarning faol ishtirokini ta’minlash, nazariy bilimni amaliy topshiriqlar bilan bog‘lash hamda baholash mezonlarini oldindan ishlab chiqishning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, seminar va amaliy mashg‘ulotlarda interfaol metodlar, keys-stadi, muammoli ta’lim, loyiha ishlari va raqamli resurslardan foydalanish orqali ta’lim sifatini oshirish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: seminar mashg‘ulotlari, amaliy mashg‘ulot, didaktik loyihalash, interfaol metodlar, ta’lim sifati, kompetensiyaviy yondashuv, mustaqil ta’lim.

ДИДАКТИЧЕСКОЕ ПРОЕКТИРОВАНИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СЕМИНАРСКИХ И ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы дидактического проектирования семинарских и практических занятий, а также их эффективной методической организации. Особое внимание уделяется четкому определению цели занятия, активному участию студентов, связи теоретических знаний с практическими заданиями и предварительной разработке критериев оценивания. Обоснованы возможности повышения качества образования за счет интерактивных методов, кейс-стади, проблемного обучения, проектных работ и цифровых ресурсов.

Ключевые слова: семинарские занятия, практическое занятие, дидактическое проектирование, интерактивные методы, качество образования, компетентностный подход, самостоятельное обучение.

DIDACTIC DESIGN AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF SEMINAR AND PRACTICAL CLASSES

Abstract. This article analyzes the didactic design of seminar and practical classes and the methodological conditions for their effective organization. It emphasizes the importance of defining lesson objectives, ensuring students’ active participation, connecting theoretical knowledge with practical tasks, and developing assessment criteria in advance. The paper also substantiates the use of interactive methods, case studies, problem-based learning, project activities and digital resources to improve the quality of education.

Keywords: seminar classes, practical classes, didactic design, interactive methods, quality of education, competency-based approach, independent learning.

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quv jarayonini natijaga yo‘naltirish, talabalarda mustaqil fikrlash va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda seminar va amaliy mashg‘ulotlar nazariy bilimlarni chuqurlashtirish, ularni real vaziyatlarda qo‘llash hamda talabalarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi.

Seminar mashg‘uloti faqat o‘tilgan mavzuni takrorlash shakli emas, balki talabaning fikr bildirishi, dalil keltirishi, savolga javob topishi va muammoga ijodiy yondashishini ta’minlovchi faol ta’lim

maydonidir. Amaliy mashg‘ulot esa bilimni faoliyatga aylantirish, nazariya va amaliyot o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatish imkonini beradi.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, ko‘plab mashg‘ulotlarda didaktik maqsad, metod, baholash mezoni va natija o‘rtasida yetarli uyg‘unlik bo‘lmaganda ta’lim samaradorligi pasayadi. Shu sababli seminar va amaliy mashg‘ulotlarni oldindan loyihalash, topshiriqlarni bosqichma-bosqich tuzish va talabalarning faol ishtirokini ta’minlash zarur.

Ushbu maqolada seminar va amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishning nazariy-metodik asoslari, didaktik talablarning amaliy mazmuni, interfaol metodlardan foydalanish yo‘llari hamda o‘quv natijalarini baholash masalalari yoritiladi.

Asosiy qism

Seminar va amaliy mashg‘ulotlarning samaradorligi, avvalo, ularning didaktik jihatdan puxta rejalashtirilishiga bog‘liq. Har bir mashg‘ulotning maqsadi, kutiladigan natijasi, qo‘llaniladigan metodlari, talaba faoliyati va baholash mezonlari bir-biri bilan uzviy bog‘langan bo‘lishi kerak. Bunday yondashuv ta’lim jarayonida tartib, izchillik va maqsadga yo‘naltirilganlikni ta’minlaydi.

Didaktik loyihalash jarayonida o‘qituvchi birinchi navbatda mavzuning mazmunini tahlil qiladi, talabalarning tayyorgarlik darajasini aniqlaydi va mashg‘ulot davomida bajariladigan amaliy topshiriqlarni tanlaydi. Topshiriqlar oddiy savol-javob bilan cheklanmasdan, tahlil, taqqoslash, dalillash, xulosa chiqarish va muammoni hal qilishga qaratilishi lozim.

Seminar mashg‘ulotlarida talabalar o‘rtasida erkin fikr almashish muhitini yaratish muhimdir. Bunda o‘qituvchi asosiy ma’lumotni beruvchi shaxs sifatida emas, balki muhokamani boshqaruvchi, yo‘naltiruvchi va nazorat qiluvchi metodik rahbar sifatida qatnashadi. Talaba esa tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni izlovchi va uni tahlil qiluvchi faol subyektga aylanadi.

Amaliy mashg‘ulotlarda esa nazariy bilimlarning hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lanishi alohida ahamiyatga ega. Talabalar kasbiy vazifalarga yaqin bo‘lgan topshiriqlarni bajarish orqali o‘z bilimini sinab ko‘radi, xatolarini aniqlaydi va ularni tuzatish imkoniga ega bo‘ladi. Shu sababli amaliy mashg‘ulotlar kompetensiyaviy yondashuvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Didaktik talablar orasida maqsadlilik, tizimlilik, izchillik, ilmiylik, ko‘rgazmalilik, faollik, individuallashtirish va refleksiya tamoyillari alohida o‘rin tutadi. Mazkur tamoyillar mashg‘ulotning mazmuni va metodikasini belgilab beradi. Agar mashg‘ulot mazmuni maqsadga mos tanlansa, metodlar talaba faoliyatini faollashtirsa va baholash mezonlari aniq bo‘lsa, o‘quv natijasi yuqori bo‘ladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar seminar va amaliy mashg‘ulotlarning mazmunini boyitadi. Keys-stadi, debat, klaster, aqliy hujum, kichik guruhlar bilan ishlash, loyiha tayyorlash, muammoli savollar va raqamli taqdimotlar talabalarning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi. Ayniqsa, real vaziyat asosida tuzilgan keyslar talabalarni mustaqil qaror qabul qilishga o‘rgatadi.

Raqamli resurslardan foydalanish ham mashg‘ulotlarning samaradorligini oshiradi. Elektron platformalar orqali oldindan material tarqatish, onlayn testlar yordamida tayyorgarlikni tekshirish, virtual doskalar orqali guruhli ishlash va elektron portfoliolarni yuritish talabalarning mas’uliyatini oshiradi. Biroq raqamli vositalar maqsadga muvofiq tanlanmasa, ular mashg‘ulot mazmunini boyitish o‘rniga chalg‘ituvchi omilga aylanishi mumkin.

Seminar va amaliy mashg‘ulotlarni baholashda faqat yakuniy javob emas, balki talabaning jarayondagi ishtiroki, dalillash sifati, mustaqil xulosasi, guruhdagi faolligi va amaliy topshiriqni bajarish darajasi ham hisobga olinishi zarur. Baholash mezonlarining oldindan e’lon qilinishi talabalarda adolatli munosabat va o‘zini nazorat qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Shuningdek, seminar va amaliy mashg‘ulotlarda refleksiya elementlarini qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Mashg‘ulot yakunida talabalar o‘z faoliyatini tahlil qilishi, erishilgan natijalarni baholashi va yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarni aniqlashi orqali o‘z-o‘zini rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bunday yondashuv talabalarning mas’uliyatini oshiradi, mustaqil ta’lim olishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi hamda keyingi mashg‘ulotlarda yanada faol va samarali ishtirok etishiga xizmat qiladi.

1-jadval.

Seminar va amaliy mashg‘ulotlarni didaktik loyihalash komponentlari

Komponent	Mazmuni	O‘qituvchi faoliyati	Talaba faoliyati	Kutiladigan natija
Maqsadni belgilash	Mashg‘ulot natijasini aniq ifodalash	Mavzu va natijani uyg‘unlashtiradi	Maqsadni tushunib oladi	O‘quv faoliyati yo‘naladi
Metod tanlash	Mavzuga mos usulni belgilash	Keys, debat yoki loyiha tanlaydi	Muhokamada faol qatnashadi	Faollik va tahlil kuchayadi
Amaliy topshiriq	Nazariy bilimni vazifa bilan bog‘lash	Real vaziyat yaratadi	Masalani hal qiladi	Kompetensiya shakllanadi
Baholash mezoni	Natijani o‘lchash tartibini aniqlash	Mezonlarni oldindan e’lon qiladi	O‘z ishini mezon asosida tekshiradi	Adolatli baholash ta’minlanadi
Refleksiya	Mashg‘ulot yakunida tahlil qilish	Savollar orqali xulosaga olib keladi	O‘z yutug‘i va kamchiligini aytadi	Keyingi o‘rganish yo‘nalishi belgilanadi

***Manba**: muallif tomonidan seminar va amaliy mashg‘ulotlarni didaktik loyihalash yondashuvlari asosida tuzildi.*

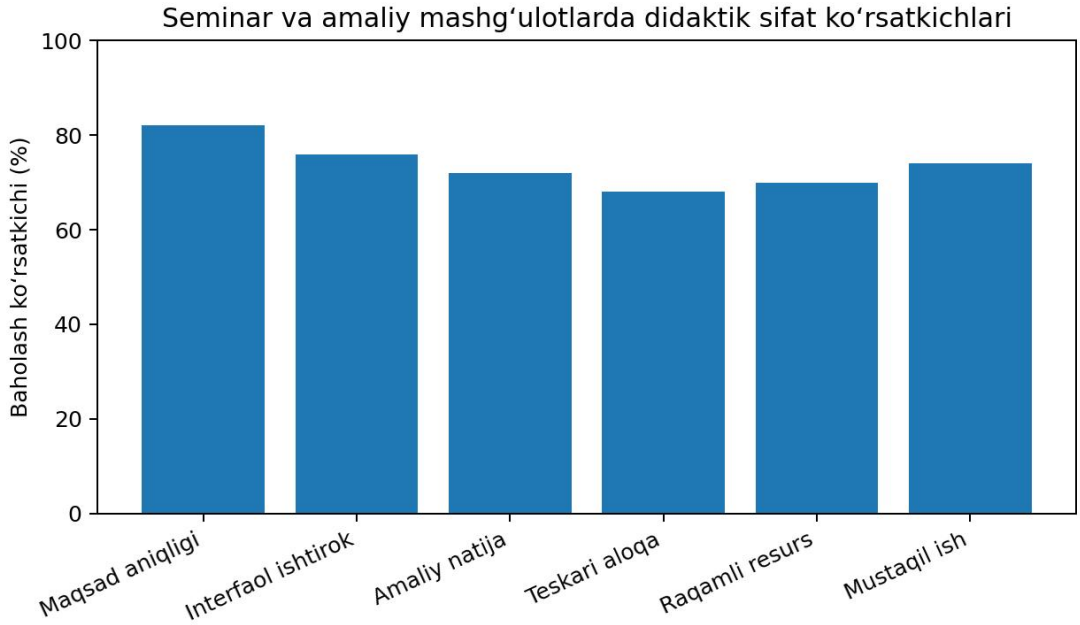
Jadvaldan ko‘rinadiki, samarali mashg‘ulot alohida metod yoki alohida topshiriq bilan emas, balki bir nechta didaktik komponentlarning o‘zaro uyg‘unligi orqali tashkil etiladi. Maqsad, metod, topshiriq, baholash va refleksiya bir zanjir sifatida ishlaganda talaba bilimni chuqurroq anglaydi va uni amaliy vaziyatda qo‘llashga tayyor bo‘ladi.

Seminar mashg‘ulotlarida muhokama madaniyatini shakllantirish ham muhim masaladir. Talaba o‘z fikrini dalil asosida bayon qilishi, boshqalarning nuqtai nazarini tinglashi va bahs jarayonida muloqot etikasi qoidalariga rioya qilishi kerak. Bu esa kelajak mutaxassisining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi.

Amaliy mashg‘ulotlarda mustaqil ish bilan auditoriya faoliyati o‘rtasida uzviylik bo‘lishi lozim. Talaba mashg‘ulotdan oldin nazariy material bilan tanishib keladi, auditoriyada esa ushbu bilimni vazifa bajarish, muammo yechish va natijani himoya qilish orqali mustahkamlaydi. Bu yondashuv ta’limni passiv qabul qilishdan faol o‘rganish bosqichiga olib chiqadi.

Didaktik talablarni amalga oshirishda individual yondashuv ham alohida ahamiyat kasb etadi. Guruhdagi talabalar tayyorgarligi, qiziqishi va fikrlash tezligi bir xil bo‘lmagani uchun topshiriqlarni murakkablik darajasiga ko‘ra tabaqalashtirish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv kuchli talabalarni ijodiy izlanishga undaydi, qiynalayotgan talabalarni esa bosqichma-bosqich rivojlantiradi.

1-rasm. Seminar va amaliy mashg‘ulotlarda didaktik sifat ko‘rsatkichlari

Manba: *muallif tomonidan metodik tahlil asosida tuzildi.*

Diagrammada seminar va amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishda e’tibor qaratilishi lozim bo‘lgan asosiy sifat ko‘rsatkichlari umumlashtirilgan. Unda maqsadning aniqligi va interfaol ishtirok nisbatan yuqori ko‘rsatkichga ega bo‘lsa, teskari aloqa va amaliy natijani mustahkamlash bo‘yicha qo‘shimcha metodik ishlarga ehtiyoj borligi ko‘rinadi.

Mazkur ko‘rsatkichlar shuni anglatadiki, mashg‘ulot sifatini oshirish uchun o‘qituvchi faqat mavzuni tushuntirish bilan cheklanmasligi, balki talabaning harakatini rejalashtirishi, natijani kuzatishi va yakunda qayta tahlil qilishi zarur. Aynan refleksiya va teskari aloqa ta’lim jarayonidagi kamchiliklarni aniqlashga yordam beradi.

Seminar va amaliy mashg‘ulotlarda muvaffaqiyatga erishish uchun o‘qituvchi mashg‘ulot ssenariysini oldindan ishlab chiqishi kerak. Unda kirish savollari, asosiy muhokama yo‘nalishlari, kichik guruhlar uchun vazifalar, yakuniy xulosa va baholash mezonlari aniq ko‘rsatiladi. Bunday tayyorgarlik darsni tartibli, mazmunli va samarali qiladi.

Shuningdek, talabalarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish seminar va amaliy mashg‘ulotlarning muhim natijasidir. O‘qituvchi talabalarga ishonchli manbalarni tanlash, ma’lumotni tahlil qilish, qisqa xulosa tayyorlash va o‘z fikrini dalil bilan himoya qilish ko‘nikmalarini muntazam o‘rgatib borishi lozim.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, seminar va amaliy mashg‘ulotlarni samarali tashkil etish zamonaviy ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Bunday mashg‘ulotlar talabalarni mustaqil fikrlashga, nazariy bilimni amaliy vazifalar bilan bog‘lashga, muammoli vaziyatlarda yechim topishga va o‘z fikrini asoslab berishga o‘rgatadi.

Didaktik loyihalash mashg‘ulotning maqsadi, mazmuni, metodlari, baholash mezonlari va kutiladigan natijalarini bir butun tizimga keltiradi. Shu sababli o‘qituvchi har bir seminar va amaliy mashg‘ulotni oldindan puxta rejalashtirishi, talaba faoliyatiga yo‘naltirilgan topshiriqlarni ishlab chiqishi va yakuniy natijani baholash mezonlarini aniq belgilashi zarur.

Interfaol metodlar, keys-stadi, loyiha ishlari, muammoli savollar va raqamli resurslardan oqilona foydalanish talabalarning o‘quv jarayonidagi faolligini oshiradi. Biroq har qanday metod mavzu maqsadi va talaba tayyorgarligiga mos tanlangandagina samarali natija beradi. Shuning uchun didaktik talablar ta’lim jarayonida nazariy qoida sifatida emas, balki amaliy boshqaruv mexanizmi sifatida qo‘llanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, seminar va amaliy mashg‘ulotlarni didaktik jihatdan to‘g‘ri loyihalash orqali ta’lim sifati, talabalarning kasbiy tayyorgarligi va mustaqil o‘rganish madaniyatini oshirish mumkin. Bu esa zamonaviy, raqobatbardosh va ijodiy fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Takliflar:

1. Seminar va amaliy mashg‘ulotlar uchun aniq maqsad, metod, topshiriq va baholash mezonlarini o‘z ichiga olgan metodik xarita ishlab chiqish.
2. Har bir mashg‘ulotda kamida bitta interfaol metoddan foydalanib, talabalarning faol ishtirokini ta’minlash.
3. Amaliy mashg‘ulotlarni real hayotiy vaziyatlar, kasbiy topshiriqlar va muammoli savollar asosida tashkil etish.
4. Talabalar mustaqil ishini seminar mavzulari bilan bog‘lab, oldindan tayyorgarlik topshiriqlarini berish.
5. Baholash jarayonida talabaning faolligi, dalillashi, mustaqil xulosasi va guruhdagi ishtirokini inobatga olish.
6. Raqamli platformalar, elektron portfoliolar va onlayn testlardan maqsadli foydalanish.
7. Mashg‘ulot yakunida refleksiya va teskari aloqa tizimini joriy etish orqali keyingi darslarni takomillashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi farmoni. Toshkent, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Ta’lim jarayonida interfaol metodlarni joriy etish bo‘yicha metodik tavsiyalar. Toshkent, 2024.
4. Jalolov J. Didaktika: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan, 2022.
5. Karimov A., Rasulova M. Seminar va amaliy mashg‘ulotlarning ta’lim jarayonidagi o‘rni. Ta’lim va innovatsiyalar jurnali, 2023, №2.
6. Tursunov B. Pedagogik faoliyatda interfaol metodlardan foydalanish. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
7. Xolmatova N. Amaliy mashg‘ulotlarda talabalar faolligini oshirish omillari. Pedagogika va psixologiya jurnali, 2024, №3.
8. Abdullayeva M. Kompetensiyaviy yondashuv asosida amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish. Buxoro: Durdona, 2023.
9. UNESCO. Learning for the Future: Education and Skills for the 21st Century. Paris, 2024.
10. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. New York: Open University Press, 2022.